VAN HET NEDERLANDS WEG ?

DE OMGANGSTAAL IN VLAANDEREN

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2010/1.
Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Een kleine elite van Vlaamse filologen beantwoordde in de negentiende eeuw de Vlaamse behoefte aan een eigen cultuurtaal door in principe het noordelijke Nederlands te propageren. Maar van een echte "taalovername" is in Vlaanderen nooit echt sprake geweest. Nederlands werd er niet door rechtstreeks contact met Nederland geleerd, maar uit boeken, geschreven door Vlaamse (hoog)leraren die zich voorzichtig op Nederland inspireerden, zonder zelf Nederlands te kennen. De Vlamingen gingen ervan uit dat slechts hun uitspraak van dialectklanken en hun woordenschat van Franse woorden gezuiverd moesten worden. Ze leerden dus een gefilterde taal die academici voor hen uittekenden.

In het Nederlandse taalgebied is zo een breuklijn ontstaan. De Utrechtse neerlandicus C.B. van Haeringen beschreef die in 1957 al treffend door het Algemeen Nederlands van Turnhout te vergelijken met dat van Tilburg. Hij kwam tot de volgende conclusie: "In Turnhout begint iets als Belgisch beschaafd, een Nederlands dat kennelijk uit een andere bron wordt gevoed".[1]

STANDAARDTAALONTWIKKELING IN VLAANDEREN

Het Vlaamse uitspraakideaal, dat van het Nederlandse was afgeleid, werd vanaf de jaren dertig van de twintigste eeuw verankerd in de informatieve uitzendingen van de officiële Vlaamse radio-omroep; ik noem het daarom "Journaalnederlands". Deze norm heeft in Vlaanderen nadien nauwelijks wijzigingen ondergaan, waardoor hij nu nogal wat afwijkt van de intussen wél geëvolueerde moderne noordelijke uitspraak. De jaren vijftig, zestig en zeventig waren de gouden jaren voor de taalzorg. Zij concentreerde

JOSÉ CAJOT
werd geboren in 1946 in Hasselt. Studeerde Germaanse filologie aan de K.U. Leuven en promoveerde aan diezelfde instelling. Was als hoogleraar Duits, hoofd van het departement Toegepaste Taalkunde en als campusdirecteur verbonden aan de VLEKHO, destijds deel van de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst, nu van de Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB). Tot zijn specialisaties behoren historische taalkunde, grensdialecten en standaardtaalnormen.
Adres: Mombeekdreef 18, B-3500 Hasselt

---

zich vooral op zuiveringsoperaties: *ZN* betekende zowel "Zuid-Nederlands" als "zeg niet". Onderzoeken wezen uit dat in die decennia na de Tweede Wereldoorlog het Belgische taalgebruik nauwer ging aansluiten bij het Nederlandse.[2]

Hoewel de staatsgrens steeds minder als een fysieke barrière geldt, is de communicatiekloof binnen het Nederlandse taalgebied in de laatste kwarteeuw toegenomen. Door de verregaande verzelfstandiging van Vlaanderen voltrok zich een natievormingsproces dat de mentale grenzen versterkte, niet alleen die met het Zuiden (Wallonië) maar ook die met het Noorden (Nederland). Omdat het Journaalnederlands behalve een eigen uitspraaknorm ook steeds meer grammaticale en lexicale bijzonderheden als verworvenheden beschouwt, moest het de laatste decennia door het gros van de Vlaamse taalkundigen en taaladviseurs als een eigen variëteit van het Standaardnederlands worden aanvaard.

De standaardisering van het Nederlands in Vlaanderen is, wat het formele schriftelijke taalgebruik betreft, geslaagd. De uitbouw van de gesproken taal laat echter op zich wachten. Slechts een minderheid van de Vlamingen is in staat zich vloeiend in Standaardnederlands uit te drukken. Hun mondelinge repertoire bestaat meestal uit gelezen, gereciteerde of voorbereide tekstsoorten. Het formele schriftelijke taalgebruik (kranten, zakelijke teksten) en vooral het mondelinge Journaalnederlands vormen op dit ogenblik het enige expliciete bindmiddel met het noordelijke Nederlands.

VLAAMSE NORMEN, NEDERLANDSE NORMEN

In *NRC Handelsblad* van 17 november 1989 vroeg de Nederlandse, maar in Brussel wonende auteur Willem Frederik Hermans zich af: "Waarom lukt het Nederlandse dialectsprekers binnen de Nederlandse rijksgrenzen wel foutloos Nederlands te schrijven, en slagen de Belgen, die zoveel lawaai maken over hun taal, daarin zo goed als nooit?"

In Nederlands-Limburg is het dialect inderdaad zelfs vaker huis- en omgangstaal dan in Belgisch-Limburg. Van waar dan die enorme verschillen in het Nederlands? Een paar voorbeelden. Aan beide zijden van de grens drinkt men zijn koffie "oet e sjoen teske". Mijn Maastrichtse zwager woont tweehonderd vijftig meter over de grens, heeft een landbouwbedrijf en een Belgische vrouw, en had een Belgische moeder. Al zijn akkers liggen in België, alleen zijn bedrijfsgebouw en zijn woning in Nederland. Hij drinkt zijn koffie altijd "oet e sjoen teske". Maar als hij om communicatieve, praktische of opportunistische redenen de schoonheid van het tafelporselein ergens in Nederland in het Néderlands wil prijzen, spreekt hij steeds over "een mooi kopje". Van mijn Vlaamse collega's, allemaal licentiaten of doctoren, heb ik in de Belgische koffiekamers meestal "e schoon taske" gehoord.

Ik heb nooit Maastrichtenaren ontmoet die zich bij Paul de Leeuw ergeren aan zijn *ou* en *ei* in *loop* en *zee* of aan zijn *j*-achtige *r* in *door*. Belgische tv-kijkers daarentegen, met ongeveer hetzelfde dialect, beweren dat ze hem moeilijk verstaan en vinden zijn uitspraak verschrikkelijk — als ze eens toevallig al zappend bij hem terechtkomen, want een Nederlands tv-programma komt maar zelden meer een Vlaamse huiskamer binnen.

In 2007 kozen de Nederlanders hun mooiste woord. Het werd "liefde". Ook de Vlaamse openbare omroep VRT en de krant *De Standaard* organiseerden een dergelijke rondvraag. Hún kijkers en lezers kozen "goesting", een in heel Vlaanderen verspreid woord dat nooit door één Nederlander in de mond genomen wordt. Daarom was het trouwens door de Vlaamse taalzuiveraars een eeuw lang te vuur en te zwaard bestreden.

De taalkundige Walter Haeseryn trekt uit soortgelijke waarnemingen een radicaal besluit: "Vlamingen en Nederlanders behoren niet tot dezelfde taalgemeenschap".[3] Zelf spreek ik liever van "communicatiegemeenschap" of "normengemeenschap". In de verste zuidoostelijke uithoeken van Nederland gelden Noord-Nederlandse taalnormen — ondanks het "Limburgistische" discours. In Vlaanderen voltrekt zich daarentegen tot in de periferie een eigen Vlaams taalvormingsproces — ondanks de bewondering voor het Journaalnederlands.

VLAANDERENS SPREEKTAAL IN DE PRAKTIJK

Waarom spreken vele eminente wetenschappers, evolutiebiologen, medici, politici, psychologen, trendwatchers, driemichelinsterrenkoks, quizmasters, radiomakers en zelfs nieuwslezers in Vlaamse tv-talkshows of überhaupt als ze niet aflezen, een

duidelijk Verkavelingsvlaams en oriënteren zij zich niet op de Journaalnederlandse norm die in de belendende journaalstudio beleden wordt?

Misschien is het nuttig even de meest in het oog springende bijzonderheden (ik zwijg over de algemene woordenschat) van het Verkavelingsvlaams op te sommen, dat overigens ook bekendstaat als "tussentaal", "Schoon Vlaams" en "Soapvlaams":

– de onderscheiding van de drie geslachten bij lidwoorden en sommige voornaamwoorden: *'n vrouw, ne man, nen aap, e kind*
– hem als onderwerp: *wanneer komt 'm?*
– voor de tweede persoon *-de* of *-te* (*komde?, pakte?*) of met herhaling (*komde gij, gij pakte gij*)
– in de eerste persoon: twee- tot drievoudige *ik*-vormen: *ik heb ekik da nie gedaan*
– weglaten van de eind-*t* in: nie*t*, da*t*, wa*t*, goe*d*, hij doe*t*, hij gaa*t*
– in het verkleinwoord *-ke*: *dooske, koekske*
– gebruik van *dat* als extra voegwoord, bijvoorbeeld: *ik weet wanneer dat hij verjaart*
– lange klinkers in *diesel, minuut, boete*

De taalkundige Dirk Geeraerts schreef dit "dissidente gedrag" in een aantal bijdragen toe aan de "mythische distantie van de Vlaming t.o.v. het gezag en de openbare machtsuitoefening".[4] Het idee, hoewel pittig, wordt m.i. tegengesproken door het taalgedrag van de Franstalige Belgen, met wie de Vlamingen toch gezamenlijk het juk van de vreemde overheersers hebben gedragen. Zij lijken gewillig het taalgezag uit Parijs te accepteren.

DE SPRAAKMAKENDE GEMEENTE

Geregeld klaagt men erover dat de standaardtaal in Vlaanderen niet of nauwelijks gedragen wordt door een "spraakmakende gemeente". "In onze buurlanden wordt die mede gevormd door politici, bedrijfsleiders en academici, maar in Vlaanderen kan hun taal bezwaarlijk een voorbeeld worden genoemd", staat te lezen in het VRT Taalcharter.[5]

Walter Haeseryn wijst erop dat men daarmee eigenlijk wil zeggen dat menig Vlaams politicus enz. "niet voldoet aan een bepaalde norm, die kennelijk als enig juiste beschouwd wordt"; Haeseryn houdt er echter rekening mee dat de norm van de spraakmakende gemeente misschien anders is dan men "gedacht had of wenselijk acht"[6]. We moeten ons dus hoeden voor een cirkelredenering: misschien willen de Vlaamse gemeenschap en haar elite liever naar een soort Verkavelingsvlaams opschuiven en de rol van het Journaalnederlands tot formele situaties beperken.

Volgens de Antwerpse taalkundige Jürgen Jaspers kan de ideologie van de standaardisering als een "gevestigde of geïnstitutionaliseerde ideologie" beschouwd worden en tussentaal (of Verkavelingsvlaams) als een "gedragsideologie" of "ideologie van

de praktijk". De eerste komt van bovenuit, de tweede van onderuit, uit de praktijk zelf. Naarmate deze praktijkvariant de middenklasse voor zich weet te winnen, kan ze de gevestigde norm veranderen of zelfs vervangen. De gewijzigde status van het Verkavelingsvlaams kan volgens Jaspers op deze manier verklaard worden.[7] Hiermee keert hij zich tegen het inroepen van allerlei negatieve argumenten ter verklaring van het paradoxale Vlaamse taalgedrag. Zo wordt wel eens gezegd dat het Vlaamse taalgedrag een gevolg is van een in het algemeen tanende burgerzin. Ook is het volgens sommigen een teken van zelfgenoegzaamheid, nu Vlaanderen een zekere autonomie en ook welvaart heeft verworven binnen België. Anderen spreken over een toenemende permissiviteit, die tot "taalverloedering" zou leiden, of zelfs over afwijkend of amoreel gedrag.

DE INFORMELE OMGANGSTAAL: VAN JOURNAALNEDERLANDS NAAR VERKAVELINGS-VLAAMS

Toen de Vlamingen in de jaren dertig via de radio kennismaakten met gesproken Nederlands, deed het Algemeen Beschaafd Nederlands, het ABN, zijn intrede in de Vlaamse huiskamer. Intellectuelen begonnen uit ideologische overwegingen "op de letter" te spreken. Deze tendens heeft vanuit de middenklasse de andere bevolkingslagen bereikt. Ook de toename van de mobiliteit en van de mondelinge communicatie versnelde de behoefte aan een bovenregionale spreektaal. Alleen had het indirecte adoptiescenario van de taalgeleerden nauwelijks oog gehad voor informele gesproken variëteiten en had daardoor het Vlaamse Journaalnederlands geen lage taalregisters ontwikkeld. Het kon dus de alledaagse domeinen niet aan die in Vlaanderen tot dan toe door dialect verwerkt werden. Voor direct contact met de Nederlandse norm of mondelinge deelname aan de noordelijke taalgemeenschap waren de grote rivieren te breed of te diep en was het Vlaamse identiteitsbesef te sterk.

Dit isolationisme heeft een zelfstandig standaardiseringsproces op gang gebracht. Het gesproken radiowoord, de schrijftaal en de her en der gesprokkelde taalwenken dienden daarbij tot bron en voorbeeld. Van de Vlamingen was echter niet te verwachten dat ze zich van de ene dag op de andere van voltijds dialectgebruiker tot competent spreker van geïnformaliseerd Journaalnederlands konden opwerken. Zij pasten hun taalgebruik hoofdzakelijk aan elkaar aan, met inachtneming van bepaalde (socio-economische) dominanties die er binnen Vlaanderen bestaan. Dit wil zeggen dat aan de taalvormen van het centrum (Leuven, Brussel, Antwerpen) het hoogste aanzien toegekend wordt. Om verstaanbaarheids- en prestigeredenen voltrok zich dan een assimilatiegolf.

De communicatiemaatschappij evolueerde razendsnel. Het tussentaaltje van een halve eeuw geleden is op dit ogenblik geen overgangsverschijnsel meer. Hoewel het tussentalige repertoire niet homogeen is, verkeert het dankzij de tv-soaps in volle consolidatie. Zogenaamde "tussentaal" mag in geen geval nog als "onderweg (naar beter)"

of een fase in een taalleerproces opgevat worden. Ze is ook veel meer dan de verkeerstaal van nieuwe woonwijken. "Verkavelingsvlaams" is de informele omgangstaal van alledag, op het werk, in de winkel, de taal waarin de "communicatieve" Vlaamse politicus debatteert, ook het idioom van de uitleg in de wiskundeles of van talrijke nieuwslezers onder elkaar tijdens hun redactievergaderingen. Veel intellectuelen zien de tussentaal als een niet bedoeld bijproduct van een mislukte standaardisering. Ondanks haar onvoltooidheid is deze omgangstaal echter een zelfstandige talige grootheid geworden, moedertaal en thuistaal van steeds meer dialectlozen en doeltaal van veel dialectsprekenden, het tastbare resultaat van een autonome informele taalstandaardisering.

TWEETALIGHEID OF GLIJDENDE OVERGANG[8]

De afstand tussen de informele omgangstaal (Verkavelingsvlaams) en het meest verzorgde taalgebruik (Journaalnederlands) is in Vlaanderen aanzienlijk groter dan in Nederland. Jan Goossens schreef in 2000 in dit blad "dat Vlaanderen onder de genoemde omstandigheden op weg is naar een nieuwe tweetaligheid".[9] Een aantal Vlaamse taalkundigen verwacht dat de taalkloof[10] tussen beide verkleint en dat Verkavelingsvlaams en Journaalnederlands naadloos in elkaar zullen overgaan.[11] Het verst gaat voorlopig Koen Plevoets in zijn dissertatie: "in Vlaanderen wordt één, enkelvoudige taal gesproken, (Algemeen) Belgisch-Nederlands", waarbinnen Journaalnederlands met Verkavelingsvlaams afwisselt. De elite, aldus Plevoets, vooral de generatie die sinds de jaren zeventig geboren is, schuift op naar het Verkavelingsvlaams, maar *differentieert* ook haar taalgebruik in verschillende variëteiten.[12] Vermoedelijk gaat deze evolutie nog steeds door, want in sommige geschreven (e-mails, SMS'jes, slogans)[13] en gezongen tekstsoorten[14] duikt nu Verkavelingsvlaams op.

Bedreigt deze ontwikkeling de eenheid van het Nederlandse taalgebied, of gaat het hier om verschillende variëteiten van het(zelfde) Nederlands? Volgens Jan Goossens en Guido Geerts zijn de taalwil[15] en de naamgeving[16] daarin bepalend, m.a.w. één taalgemeenschap is er als er wederzijdse identificatie en onderlinge communicatie is.

NOEMEN WE DE TAAL VAN VLAANDEREN (NOG) NEDERLANDS?

De naam voor de taal die Vlamingen spreken, is door de eeuwen heen steeds een penibele aangelegenheid geweest: Diets, Vlaams, Brabants, Hollands, Duits, Nederduits, Nederlands. Ondanks de Nederlandse Taalunie en de officiële bepaling, in de grondwet verankerd, dat Vlaanderens taal "Nederlands" heet (*Belgisch Staatsblad* 1974, p. 5.038), is scepticisme geboden. Bij de Vlamingen bestaat een zekere weerstand om hun taal *Nederlands* te noemen. In een eenvoudige enquête heb ik in 1999 al bij mijn (Vlaamse) studenten kunnen constateren dat ongeveer twee derden in informele situaties het woord "Vlaams" verkoos. Het taalgebruik van de Vlamingen wordt in Nederland

eveneens Vlaams genoemd. Voor het Néderlandse "Algemeen Beschaafd" bezigen Vlamingen hoofdzakelijk het woord *Hollands*. Andere Europese talen, zoals Engels, Frans, Duits, Spaans, Portugees, waarvan de meeste over de hele wereld uitgezwermd zijn, hebben met hun benaming geen probleem.

DE TAALWIL VAN DE VLAMINGEN

Een tweede cruciale vraag luidt: willen de Nederlanders en de Vlamingen nog dezelfde taal spreken? Natuurlijk mag er verscheidenheid bestaan, maar wil er sprake zijn van één taal, dan moeten de taalgebruikers, ten eerste, voor elkaar verstaanbaar willen en kunnen zijn waar het verwacht of nodig geacht wordt, en ten tweede, ontvankelijk zijn voor elkaars variatie (het "wat andere" taalgebruik van de andere). Van niet meer willen of kunnen verstaanbaar zijn, geeft een uitspraak blijk van de Vlaamse acteur Filip Peeters die ook in Duitse topfilms hoofdrollen vertolkt. In een krant antwoordde hij op de vraag "Betaalt het beter in het Duits?": "Natuurlijk. Kijk alleen al naar het afzetgebied. Er zijn zes miljoen Vlamingen [voor *Loft*]. Voor *Tanöd* is er een potentieel publiek van honderd miljoen Duitssprekenden". Aan de zestien miljoen Nederlanders heeft hij dus niet gedacht, maar — terecht — wel aan de (twintig miljoen) Duitstaligen buiten Duitsland.

Ook voor de Vlaamse overheid is taaleenheid geen prioriteit. Begin juli 2009 meldde het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing dat de ovengebakken Breydelham van slagerij De Keyzer als Vlaams streekproduct erkend werd. In het commissieverslag wordt de laureaat echter verzocht "het erg Nederlands klinkende *ham* door het Vlaamse *hesp* te vervangen".

Twee kortlopende VRT-series van de afgelopen jaren zijn in de uitgezonden versie alleen voor de Vlamingen bestemd: het dertiendelige *Katarakt* en het tiendelige *De smaak van De Keyzer*, die beide, om het Limburgs toerisme te promoten, met overheidssteun tot stand zijn gekomen.

Het verhaal van de Haspengouwse fruitboerenfamilie is duidelijk tussen Sint-Truiden en Borgloon gelokaliseerd. Alles in *Katarakt* is Limburgs behalve de taal: de acteurs, de meesten succesrijke beroepsmensen met een diploma van een toneelacademie, spreken in de serie bijna allemaal een volleerd overduidelijk Brabants-Antwerps Verkavelingsvlaams dat geenszins voor de toch als reislustig bekend staande Nederlanders bedoeld is. Men koos resoluut voor "Wette, ik denk ekik da 'em de Ben nie choe fersta". Eén aspect in de ontwikkeling van het Vlaamse taalgebruik heeft de producent overigens knap geobserveerd: hij laat de oudere generatie, dokter-ziekenhuisdirecteur Donckers en zijn vrouw, een behoorlijk Belgisch Beschaafd Nederlands spreken. Hun zoon Karel (ook dokter) en hun dochter Elisabet (verbonden aan de universiteit) hebben echter de stap naar het Verkavelingsvlaams al gezet. Voor de Hasseltse

soap van "De Keyzer" geldt mutatis mutandis hetzelfde. De makers hanteren in beide gevallen het Verkavelingsvlaams als omgangstaal voor Vlaanderen..

WILLEN OF KUNNEN NEDERLANDERS EN VLAMINGEN ELKAAR NOG VERSTAAN?

De aanwijzingen dat het de Vlamingen steeds meer moeite kost om Nederlanders te verstaan — en omgekeerd — nemen toe. Het ondertitelingsbeleid van Vlaamse en Nederlandse tv-zenders is daar een voorbeeld van. Ondertitelen is vertalen, en dat doe je vanuit of naar een *ándere* taal. Navigatiesystemen als TomTom en Garmin bevatten "Vlaamse" en "Nederlandse" taalmodules. Als kleuters zongen de huidige dertigers en veertigers nog de kinderliedjes van de noordelijke *Fabeltjeskrant*, maar nu halen de Vlaamse kinderen zo hun neus op voor "Hollandse" synchroniseringen van Walt Disney dat de Disneygroep nu ook in "Vlaamse" versies voorziet.

Wegen de Hollandse uitspraakontwikkelingen van de laatste halve eeuw zo zwaar? Of heeft het verminderde contact de vertrouwdheid met het Hollands al zover aangetast dat verstaan moeilijk, en ondertitelen wenselijk wordt? Beide fenomenen zullen vermoedelijk elkaar versterken.

ACCEPTEREN WE ELKAARS VARIATIE?

Variatie wordt binnen Vlaanderen ruim getolereerd — wat wil je anders bij een omgangstaal die nog volop in evolutie is. Maar tegenover de noordelijke taalgebruikers is men hoegenaamd niet meegaand. Veel Vlamingen ergeren zich aan van alles bij "Hollanders". Ze hebben, zoals gezegd, een hekel aan hun uitspraak. Vlamingen vinden "Hun lopen weg" verschrikkelijk, maar "Waar loopt 'em naartoe?" normaal. Zij ergeren zich ook aan gebreken die de Nederlanders *niet* hebben. Bijvoorbeeld aan de grote hoeveelheid Franse woorden die zij menen te ontwaren in hun woordenschat.[17] De waarheid is echter dat de Vlamingen veel meer Franse woorden gebruiken dan hun noorderburen — hoe zou het ook anders kunnen gezien hun cohabitatie met de Walen. Maar ze ergeren zich vooral aan die paar woorden die in Nederland wèl, maar in Vlaanderen niét voorkomen, zoals "s.v.p." en "jus d'orange". Als "Fransman en Nederlandse" waarschuwden Philippe Noble en Désirée Schyns in 2008 in dit blad voor zulke intolerantie: "Als je niet wil dat beide varianten uit elkaar groeien, dan moet je je volgens ons veel toleranter opstellen ten opzichte van varianten".[18]

Het is uniek in de wereld: Australiërs en Engelsen, Noord-Amerikanen en Zuid-Afrikanen, Ieren en Indiërs verstaan elkaars mondelinge Engelse cultuurproducten zónder ondertitels — ondanks enorme taal- en identiteitsverschillen. Kan de wetenschap verklaren waarom buren — met een Taalunieverdrag nota bene —, op een klein lapje grond tussen Antwerpen en Amsterdam op elkaar gepakt, daar niet in slagen?

TWEE POLEN

Er bestaan twee types van taalgebieden die zich over meer dan één land uitstrekken: monocentrische en multipolaire. Het Franse en het Italiaanse moeten bijvoorbeeld tot het eerste type gerekend worden. Parijs geeft in de "Francophonie" de toon aan en het Zwitserse Italiaans is te klein om een rol te kunnen spelen.

Het Spaanse en Engelse taalgebied zijn daarentegen multipolair; de moederlanden hebben hun exclusieve normatieve greep op hun grote voormalige overzeese gebiedsdelen moeten loslaten. Het Engels heeft op elk van de vijf continenten ten minste één variëteit die een zeker aanzien geniet. Ondanks de enorme verschillen tussen de informele *Englishes* garandeert de Engelse taalidentiteit vanaf een bepaald formeel niveau de participatie aan een wereldomvattend communicatiemiddel; omgekeerd onderhoudt de intensieve mondiale communicatie tussen de *educated Englishes* de onderlinge verstaanbaarheid. Hoewel het Engelse taalgebied over weinig institutionele aansturing beschikt (geen taalacademie, geen taalunie, geen spellingsregulatoren), functioneren de communicatiekanalen als middelpuntzoekende krachten binnen het multipolaire Engelse taalgebied. Men is het erover eens dat de verschillende Engelse taalgemeenschappen door de globalisering weer naar elkaar toegroeien.[19]

Tot zowat het begin van de jaren zeventig was het Nederlands een monocentrisch taalgebied. Voor de Vlamingen geldt dat uitgangspunt nu niet meer. Ik denk dat de Nederlanders er geen moeite mee hebben om de Vlamingen hun eigen weg te laten gaan. Maar honoreren ze daarmee de taal van de Vlamingen als variëteit van het Nederlands náást hún Nederlands? Het Journaalnederlands erkennen ze als zodanig allicht wel, maar ergens daaronder, vanaf het Verkavelingsvlaams trekken de meeste Nederlanders wellicht de grens van wat nog bij "Nederlands" behoort.

Het Nederlandse taalgebied mag zich dankzij Suriname, de Nederlandse Antillen, Aruba etc. multinationaal noemen, die constatering lost binnen de Lage Landen het probleem van de huidige asymmetrische tweepoligheid niet op. Nederland heeft een aantal pertinente redenen om Vlaanderen niet helemaal als volwaardige partner binnen dezelfde taalgemeenschap te beschouwen. Het verschil gaat hier niet om sprekersaantallen of oppervlaktes, zoals die wél doorwegen tussen Frankrijk en Franstalig België. Het Zuiden kán door het Noorden op taalgebied niet echt au sérieux genomen worden: de standaardisering is er namelijk te onvoltooid, en het resultaat te heterogeen en te verschillend.

De Vlamingen van hun kant vinden dat hun autonomie en hun economisch-culturele prestaties het taaloverwicht van Nederland over hen niet langer verantwoorden, en zoeken een oplossing voor de ongelijkheid en hun ongelijk in de afscheiding of in een "bicentrisch" model. Maar is bicentrisme geen contradictio in terminis? Kunnen er wel twee centra naast elkaar bestaan?

Tweepoligheid houdt het gevaar in dat men de verschillen tussen de twee polen gaat uitvergroten. Men overdrijft de tegenstelling en is blind voor de gelijkenis, omdat derden of vierden enz. ontbreken. Bipolariteit kan snel tot conflicten leiden. Het multipolaire Engels relativeert zijn grote verschillen en het bipolaire Nederlands verabsoluteert zijn kleine. Binationale bipolaire taalgebieden zijn daarom ook uitzonderlijker en hun bestaan is vaak kortstondiger dan pluri- of monocentrische.

Ik eindig met twee andere bipolaire voorbeelden: het huidige Portugese taalgebied en het vroegere Deense. Hoewel het Portugees in vier continenten aanwezig is, wordt het toch door de as Portugal-Brazilië beheerst. Het kleinere moederland legde zich in 2008 neer bij een verregaande brazilianisering van het Portugees. Het gevolgde discours berustte vooral op eenheidsstreven (juridisch jargon voor internationale contracten) en de ambitie van het Portugees om zevende officiële taal te worden in de Verenigde Naties. De wil om dezelfde taal te spreken is hier dus onmiskenbaar. Het tweede voorbeeld kan als een parabel gelezen worden. Zolang Noorwegen een deel van Denemarken was, gold het Deens als onbetwiste schrijftaal in de hele unie. De Noorse stedelijke elite sprak wel een Deens met duidelijk Noorse kenmerken ("Verkavelingsdeens"). Als Noorwegen in 1814 van Denemarken gescheiden wordt, begint ook de verzelfstandiging van de taal: in 1907 roept de jonge staat de wettelijke onafhankelijkheid uit van zijn stedelijke omgangstaal, het Noorse Riksmål, met een eigen spelling.

AANVAARDING OF AVERSIE

Tot hiertoe heb ik geprobeerd de evolutie binnen het bovengewestelijk taalgebruik in Vlaanderen zo realistisch en afstandelijk mogelijk te beschrijven. Mijn bevindingen zullen veel taalgenoten in Noord en Zuid niet verblijden en laten anderstalige Nederlanders en Belgen (Franstaligen, migranten) een verwarrende situatie zien, die allerminst een aantrekkelijke uitnodiging is om de taal te leren. Geen vreugdekreten dus, maar een diagnose.[20]

Zolang het zuidelijke Journaalnederlands en de beschaafde standaard van Nederland zich met elkaar kunnen vereenzelvigen, blijft voor het formele taalgebruik een soort gemeenschappelijke norm overeind. Maar op dit moment verliezen beide varianten functies. In Vlaanderen gaat de winst naar een eigen omgangstaal die zich niet aan het Noorden wenst te spiegelen, en ook het gezag van het Journaalnederlands is niet meer vanzelfsprekend. In Nederland blijft de invloed van het Noordwesten onaangetast, maar krijgen informele registers meer ruimte.[21]

De verhouding tussen Noord en Zuid wordt tegenwoordig gekenmerkt door te weinig contact en aanvaarding enerzijds, en te veel irritatie, zelfs aversie, anderzijds. Als die mentaliteit niet verandert, krijgt het nieuwe Vlaanderen, dat in het zuiden een

taalgrens heeft die steeds meer staatsgrens wordt, straks in het noorden een staatsgrens die taalgrens wordt. Ik betreur die ontwikkeling zeer. Het is tijd voor de overheden van Nederland en Vlaanderen om via de Nederlandse Taalunie werk te maken van een actieve taalculturele toenaderingspolitiek.

Noten

1 Verkort weergegeven uit: C.B. VAN HAERINGEN, "Herverfransing", in: *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, afdeling Letterkunde. Nieuwe reeks. Deel 20, nr. 5*, 1957, pp. 145-146.

2 D. GEERAERTS e.a., *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat. Een onderzoek naar kleding- en voetbaltermen*, Meertens Instituut, Amsterdam, 1999, passim.

3 W. HAESERYN, "Belgisch Nederlands voor Vlamingen!", in: J. DE CALUWE e.a. (red.), *Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal*, Academia Press, Gent, 2004, 483 p.

4 D. GEERAERTS, "Rationalisme en nationalisme in de Vlaamse taalpolitiek", in: J. DE CALUWE e.a. (red.), *Taalvariatie en taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*, Garant, Antwerpen/ Apeldoorn, 2002, p. 102.

5 R. HENDRICKX, *Het Taalcharter* (http://vrttaal.net/taaldatabanken_master/taalbeleid/taalcharter.shtml), 1998.

6 Zie noot 3, p. 485.

7 J. JASPERS, "Het Vlaamse stigma. Over tussentaal en normativiteit", in: *Taal en Tongval*, nr. 53, pp. 129-153. Zie ook: J. JASPERS & F. BRISARD, "Verklaringen van substandaardisering. Tussentaal als gesitueerd taalgebruik", in: *Leuvense bijdragen*, nr. 95, pp. 35-70.

8 Als hier sprake is van "tweetaligheid" (= diglossie) of "glijdende (naadloze) overgang" (= continuüm of diaglossie) wordt geïmpliceerd: "in het bovendialectische taalgebruik". Als men het dialect mee in de beschouwing betrekt, zou men van drietaligheid of triglossie moeten spreken.

9 J. GOOSSENS, "De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen", in: *Ons Erfdeel*, jg. 44 (2000), nr. 1, pp. 3-13.

10 Zie o.a. D. GEERAERTS, "Een zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes", in: *Ons Erfdeel*, jg. 44 (2000), nr. 3, pp. 337-344.

11 J. DE CALUWE, "Tien stellingen over functie en status van tussentaal in Vlaanderen", zie noot 3, pp. 66-67.

12 KOEN PLEVOETS, *Tussen spreek- en standaardtaal*, K.U. Leuven, ongepubliceerd proefschrift, 2008, pp. 175-179.

13 De krant *De Standaard* bracht in haar editie van 17 maart 2006 een foto van een spandoek uit een studentendemonstratie. Daarop stond de tekst: "Goe bezig Vandenbroucke! De financiering gans ontwricht? Wacht tot g'op ons tafel ligt".

14 Zie bijvoorbeeld de tekst van *Helemaal* van de West-Vlaamse zangeres Hannelore Bedert: ("wachten in den auto met uw handen op het stuur/ ik neem er mijnen tijd voor/ ge zit daar nu al langer dan een uur/ en als ik buiten kom is't donker/ maar ge ziet 't en het doet pijn"; voor de volledige tekst, zie volgende link: http://www.muzikum.eu/nl/123-2955-72294/hannelore_bedert/helemaal-songtekst.html).

15 J. Goossens, "Wat is dialectologie?", in: B.T. Tervoort (red.), *Wetenschap en Taal*, Coutinho, Muiderberg, 1977, pp. 181-182.

16 G. Geerts, "In Vlaanderen Vlaams?", in: *Ons Erfdeel*, jg. 32 (1989), nr. 4, p. 525-533 & p. 530-531.

17 Zie daarover: J. Cajot, "Die Hollanders met hun Franse woorden altijd! Een Vlaams verhaal van de splinter en de balk", in: J. De Caluwe e.a. (red.), zie noot 3, pp. 135-153.

18 D. Schyns & Ph. Noble, "Neerlandofonie. Pleidooi voor een transnationale en transcontintentale taal", in: *Ons Erfdeel*, jg. 51 (2008), nr. 2, pp. 100-101.

19 Zie noot 18, p. 98.

20 Anders dan "Stop met klagen! Het gaat prima met onze taal!", in: *De Standaard*, 23 mei 2009.

21 Ik laat in het midden of het resultaat van die ontwikkeling de naam "Polderlands" verdient. Zie daarvoor: J. Stroop, "Van Delta naar Tweestromenland", in: J. Stroop (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*, Bert Bakker, Amsterdam, 2003.